

ดอกไม้ที่ชายแดน: กำเนิดและการเติบโต ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในระยะกึ่งศตวรรษ ตอนที่ 1 บริบทประวัติศาสตร์ วิสัยทัศน์ และความยกย่อน

โดย: พิเชฐ แสงทอง

เกริ่นนำ

พ.ศ. 2567 ถือเป็นปีที่ครบวาระ 50 ปี หรือกึ่งศตวรรษของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี มหาวิทยาลัยและคณะได้ดำเนินการสร้างสรรคกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเพื่อแสดงความทรงจำและรำลึกอย่างเป็นทางการเป็นพิเศษในวาระสำคัญนี้ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการหวนรำลึกและทบทวนความทรงจำดังกล่าว โดยมุ่งหมายที่จะเรียบเรียงข้อมูลข้อเท็จจริงเท่าที่ปรากฏและปะติดปะต่อได้ตามเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองต่าง ๆ ในสารบบของการบันทึกข้อมูลที่กะพร่องกะแพร่งของสังคมไทย ภาพปรากฏของการกำเนิดและเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในบทความนี้จึงอาจถือได้ว่าเป็นภาพจากข้อมูลเพียงบางส่วนเท่าที่การค้นคว้าแสวงหาจะเอื้อมมือไปถึงได้ ในระยะเวลาอันจำกัด ผู้เขียนตระหนักดีว่าการเขียนอดีตย่อมไม่อาจได้ภาพอดีตที่สมบูรณ์ครบถ้วนจริง ๆ อดีตในข้อเขียนนี้จึงเป็นการสร้างภาพตัวแทนอดีตที่เกิดจากจินตนาการของปัจจุบัน

จินตนาการเรื่องมหาวิทยาลัยในภาคใต้ ก่อน และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กำเนิดและเติบโตขึ้นมาจากการขยายตัวของกรมการดำเนินการตามนโยบายการศึกษาส่วนภูมิภาคของรัฐบาลไทยในช่วงปลายทศวรรษ 2500 โดยในห้วงเวลานั้น ประเทศไทยมุ่งเร่งรัดพัฒนาประเทศตามแบบแผนของตะวันตก ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ขึ้นมาเป็นเข็มทิศชี้ทางการพัฒนาให้ทันสมัย แผนแรก การจัดการศึกษาแบบใหม่ที่ทั่วถึงทั่วทุกภูมิภาคเป็นแผนหนึ่งในการดำเนินการนี้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จึงได้รับการดำริจากรัฐบาลให้จัดตั้งขึ้นบนวัตถุประสงค์เดียวกันกับแผนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคอื่น คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในภาคเหนือ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อย่างไรก็ดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในจินตนาการของคณะผู้ดำริขณะนั้นก็มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจาก 2 มหาวิทยาลัยข้างต้น กล่าวคือ ด้วยลักษณะพื้นที่ คณะกรรมการฯ มุ่งหมายที่จะให้มหาวิทยาลัยกระจายอำนาจและการดำเนินการออกไปครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างทั้งหมด จึงเห็นว่รูปแบบของมหาวิทยาลัยควรจะเป็นมหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขต มีคณะวิชาต่าง ๆ กระจายออกไปทั่วบริเวณ 4 จังหวัดภาคใต้ โดยให้มีศูนย์กลางบริหารหลักอยู่ที่จังหวัดปัตตานี เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีมรดกทางวัฒนธรรมทรงค่า เป็นเมืองท่าที่มีชื่อเสียงมาก่อน

รูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะดังกล่าว มุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่เห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น นัยสำคัญจึงเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาลงสู่ท้องถิ่นยกระดับการศึกษาในชนบท อันจะส่งผลต่อการพัฒนาภูมิภาคด้วย

หากพิจารณาถึงรากเหง้าทางความคิดของรัฐบาล จะพบว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นโยบายที่จะกระจายอำนาจและโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงการศึกษาสมัยใหม่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นวิถีทางสำคัญในการสร้างแบบของประชาชนเพื่อรองรับกับการปกครองใหม่ คือประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

มีดำริที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขึ้นใน พ.ศ. 2484 อันเป็นช่วงเวลาที่จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ครั้งที่ 1) โดยรัฐบาลหมายที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยภูมิภาคขึ้น 3 แห่ง คือ ภาคเหนือ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดอุบลราชธานี และภาคใต้ ที่จังหวัดสงขลา อย่างไรก็ตาม ดำริดังกล่าวก็ยังไม่ได้ดำเนินการสานต่อใด ๆ เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งปะทุขึ้นในจังหวัดชายฝั่งต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะทางจังหวัดอ่าวไทยของภาคใต้เมื่อเช้าตรู่วันที่ 8 ธันวาคม 2484 ก็เกิดขึ้น ทำให้การดำเนินตามดำริต้องหยุดชะงัก แม้กระทั่งสงครามสงบลงใน พ.ศ. 2488 ก็ยังไม่อาจสานต่อได้ เนื่องจากความเสียหายจากห้วงสงครามกว่า 4 ปีที่ต้องรอกการฟื้นฟู

กระทั่งเข้าสู่สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ. 2501 นโยบายการพัฒนาการศึกษาในระดับอุดมศึกษาก็กลับมาอีกครั้ง มีการรวมเอามหาวิทยาลัย 5 แห่ง ซึ่งมีอยู่ในส่วนกลางขณะนั้น คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิดล) เข้าไปอยู่ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ดำริเรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคจึงถูกปิดฝู่นใหม่ เนื่องจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดศูนย์กลางการพัฒนาการศึกษาในแต่ละภูมิภาคด้วย ทั้งช่วยแก้ปัญหาการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และการอพยพไปศึกษาต่อ

ต่างประเทศ ซึ่งมีรายงานเป็นตัวอย่งว่าในปี 2504 มีนักเรียนไทยไปเรียนต่างประเทศมากกว่า 2,000 คน สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงถึง 35 ล้านบาทต่อปี โดยรัฐคำนวณพบว่า จำนวนเงินนี้สูงกว่า 2 เท่าของงบประมาณที่ใช้ดำเนินงานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (George L. Harris, 1963, pp.184 - 186)

คำริของรัฐดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในภูมิภาคต่าง ๆ เกิดความตื่นตัวด้านการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นอย่างสูงยิ่ง โดยเฉพาะใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่เพียงเกิดความตื่นตัวต่อการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่เงื่อนไข และบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นการเฉพาะ ทำให้เกิดการอพยพเพื่อการศึกษาทางศาสนาสูงขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 2490 - 2500 เป็นต้นมา การอพยพเพื่อการศึกษาต่อในเยาวชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ จึงมีทั้งเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และไปต่างประเทศ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ตลอดจนจนประเทศทางตะวันออกกลาง เช่น ซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย ซีเรีย เป็นต้น (พิเชษฐ แสงทอง, 2553)

แผนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมกระทรวงมหาดไทย ในวาระการประชุมครั้งที่ 12/2505 วันที่ 4 เมษายน ต่อมาวันที่ 31 สิงหาคมปีเดียวกัน กระทรวงมหาดไทยก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาหาสถานที่ ก่อตั้ง จัดทำแผนดำเนินงาน และประสานงานต่างประเทศเพื่อความช่วยเหลือและร่วมมือด้านอุปกรณ์และวิชาการเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาภาคใต้ โดยคณะกรรมการได้ประชุมกันครั้งแรกในวันที่ 15 ตุลาคม 2505 มีมติให้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยที่บริเวณทุ่งนเรนทร์ ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก บนเนื้อที่ประมาณ 1,500 ไร่ มอบหมายให้สำนักผังเมืองออกแบบแปลน โดยจะเปิดสอนด้านวิศวกรรมและเกษตรกรรมก่อน ภายใต้ความช่วยเหลือจากประเทศเยอรมันและเดนมาร์ค

แผนจัดตั้ง "ศูนย์ปัตตานี" สะดุดครั้งที่ 1

การถึงแก่กรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีเมื่อ 8 ธันวาคม 2505 ทำให้การดำเนินงานตามมติคณะอนุกรรมการต้องสะดุดหยุดลงร่วม 1 ปีเศษ ในเดือนธันวาคม 2506 หลังการตั้งรัฐบาลใหม่ คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ชุดใหม่ก็ได้รับการแต่งตั้งใหม่อย่างเป็นทางการในเดือนมกราคม 2507 พันเอกถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เป็นประธาน โดยท่านได้ลงพื้นที่สำรวจสถานที่จัดสร้างด้วยตนเอง 2 ครั้ง ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศจึงประสานงานต่างประเทศลงพื้นที่ด้วยในการสำรวจครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 8-11 เมษายน 2508 มีเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยร่วมสำรวจความเป็นไปได้

การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการครั้งนี้ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ คือแผนการก่อสร้างที่ทุ่งนเรนทร์ อำเภอหนองจิก ถูกยกเลิกไป เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองถึง 15 กิโลเมตร คณะกรรมการเห็นวามหาวิทยาลัยควรตั้งที่ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมืองแทน เนื่องจากเป็นศูนย์กลางหน่วยราชการ บัตตานีเคยเป็นเมืองสำคัญ ในช่วงการปกครองแบบมณฑล เมืองนี้ก็เป็นที่ตั้งของสำนักงานมณฑล แต่ขณะนั้นสภาพเมืองมีความถดถอยเสื่อมโทรม ด้อยการพัฒนา กว่าจังหวัดสงขลาและจังหวัดยะลาอย่างเห็นได้ชัด หากได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นศูนย์กลางวิทยาเขตที่นี้จะช่วยฟื้นฟูให้เมืองกลับมาคึกคัก เป็นแหล่งความเจริญเหมือนในอดีตได้

ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแผนจากอำเภอหนองจิกมายังอำเภอเมืองก็ยังมีเหตุผลในเชิงภูมิศาสตร์ด้วย กล่าวคือ บัตตานีอยู่กลาง 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถเดินทางไปยังจังหวัดอื่น ๆ ทั้งสงขลา นราธิวาส ยะลา และสตูล ได้สะดวก เมื่อประกอบกับมีประชาชนตลอดจนพ่อค้าพาณิชย์ในพื้นที่กระตือรือร้นอยาก

จะให้มหาวิทยาลัยในเมืองมาก ถึงกับแสดงความจำนงบริจาคที่ดินผืนใหญ่ให้ ประชาชนทั่วไปก็ร่วมกันบริจาคเงินสนับสนุน แสดงให้เห็นความต้องการของท้องถิ่นเป็นอย่างดี คณะกรรมการชุดดังกล่าวจึงตัดสินใจเปลี่ยนแปลงแผนอย่างไม่มีเงื่อนไข การดำเนินงานเรื่องมหาวิทยาลัยภาคใต้ในตำบลรูสะมิแลจึงถือกำเนิดขึ้นอย่างจริงจัง

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้เป็นวาระที่ถูกเสนอเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อ 15 มิถุนายน 2508 คณะรัฐมนตรีรับหลักการ คณะกรรมการแต่งตั้งอนุกรรมการขึ้นอีก 5 ชุด คือ คณะอนุกรรมการจัดทำโครงการ คณะอนุกรรมการจัดทำแผนผังและงบประมาณ คณะอนุกรรมการพิจารณาร่างหลักสูตรการศึกษา คณะอนุกรรมการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ และคณะอนุกรรมการจัดร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย

ปัตตานีลงเสาเอก แต่งตัวเป็นวิทยาเขต ศูนย์กลาง ตั้ง “คณะวิศวกรรมศาสตร์”

ต่อมาวันที่ 7 กรกฎาคม 2508 คณะกรรมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ ได้เริ่มประชุมหารือกัน ในที่สุดก็มีมติให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ขึ้นที่จังหวัดปัตตานี หลังจากนั้นจึงมีการแสวงหาพื้นที่ที่เหมาะสม นางช้อยลิ้ม ปรีชญากูร จึงได้แสดงเจตจำนงบริจาคที่ดินจำนวน 54 ไร่เศษของตอนที่ติดชายทะเล ตำบลรูสะมิแลให้เป็นพื้นที่จัดตั้ง ไม่กี่เดือนต่อมา นางช้อยลิ้ม วิจารย์สุภกิจ ได้บริจาคเพิ่มอีก 2.5 ไร่

ในด้านการก่อสร้างอาคารและการออกแบบ สำนักผังเมืองเป็นหน่วยงานรับผิดชอบวางผังบริเวณมหาวิทยาลัย ส่วนงานอาคาร ตลอดจนภูมิทัศน์ต่าง ๆ ให้กรมโยธาเทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบ โดยให้ความสำคัญกับการออกแบบที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ นอกจากนี้ก็อำนวยความสะดวกและหอประชุมที่ให้แสดงเอกลักษณ์ไทย

โดยกรมโยธาเทศบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่เดินทางไปสำรวจคุณสมบัติของดินเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2508 เริ่มสร้างอาคาร “คณะวิศวกรรมศาสตร์” ก่อน ตามด้วยอาคารบ้านพักบุคลากร ซึ่งจะตั้งข้าราชการจากหลาย ๆ หน่วยงาน ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นเข้ามา การดำเนินการดังกล่าวสำเร็จในเบื้องต้น อาคารและบ้านพักสามารถใช้การได้ งบประมาณทั้งสิ้น 30 ล้านบาท

ความพร้อมดังกล่าว ทำให้มีการเปิดรับนักศึกษา รุ่นแรกในปีการศึกษา 2510 เปิดรับนักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้ 50 คน โดยจะดำเนินการสอนที่ศูนย์ปัตตานี อย่างไรก็ตาม เมื่อใกล้เปิดเรียน คณะกรรมการระดับอุดมศึกษากลับเห็นว่า การดำเนินงานก่อสร้างอาคารเรียน หอพักนักศึกษา และการติดตั้งวัสดุอุปกรณ์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และการเตรียมอาจารย์วิศวกรรมยังไม่พร้อม จึงเสนอให้มหาวิทยาลัยภาคใต้ฝากนักศึกษาจำนวน 50 คน ที่ได้รับการคัดเลือกแล้วดังกล่าวไปเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิดล) ในปีแรกไปก่อน จนกว่าปัตตานีจะพร้อม

ขณะนั้นการปรับปรุงบริเวณและพื้นที่เพื่อก่อสร้างอาคารคณะวิศวกรรมศาสตร์และอาคารบริหาร ศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยเป็นไปอย่างคึกคักและมีความหวัง มีการเตรียมการบรรจุอาจารย์และข้าราชการ จัดทำหลักสูตร และร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยภาคใต้ แม้ว่านักศึกษารุ่นแรกจะต้องไปเรียนไกลถึงกรุงเทพฯ ก็ตาม

ในขณะนั้นชาวปัตตานีรับรู้ร่วมกันว่า แผนของมหาวิทยาลัยคือการเปิดสอน “คณะวิศวกรรมศาสตร์” เป็นคณะแรกในปี 2510 ที่ศูนย์รูสะมิแล โดยจะเปิดแผนกไฟฟ้าและช่างกล เพียง 2 สาขาวิชา รับนิสิตรุ่นแรกประมาณ 60 คน (แต่รับจริงได้ 50 กว่าคน) ต่อไปจะเปิดแผนกวิศวกรรมโยธา ส่วนคณะแพทยศาสตร์จะเปิดที่สงขลา ให้โรงพยาบาลสงขลาทำหน้าที่ร่วมสอน

และเป็นโรงพยาบาลร่วมฝึกก่อนที่คณะแพทยศาสตร์ จะได้มีโรงพยาบาลเป็นแหล่งฝึกของตนเอง ส่วน คณะครุศาสตร์ ก่อตั้งที่เขาตุ้ม จ.ยะลา โดยได้ให้ ส่วนราชการเตรียมที่ดินเพื่อก่อสร้างอาคารเรียนและ ที่ทำการไว้ให้พร้อม

คณะอื่น ๆ ที่จะก่อตั้งขึ้นตามลำดับถัดไปคือ คณะเกษตรศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ และคณะ พาณิชยศาสตร์และการบัญชี แต่ละคณะจะไปอยู่ที่ วิทยาเขตใด ยังไม่เป็นที่ยุติ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวคิดในการก่อตั้งคณะนั้น คณะกรรมการได้แนว การออกแบบคณะมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผสานกับแนวคิดเรื่องการส่งเสริมการสร้างบัณฑิต ให้เชี่ยวชาญวิชาชีพเฉพาะที่แพร่หลายขึ้นภายหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (ดังที่เกิด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิชา ธรรมศาสตร์และการเมือง และมหาวิทยาลัยศิลปากร)

ส่วนชื่อมหาวิทยาลัยก็ใช้ชื่อ “มหาวิทยาลัย ภาครใต้” ตามเจตนารมณ์ของคณะกรรมการพัฒนา ภาครใต้ดั้งเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการส่งเสริม การอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ อย่างไรก็ดี ต่อมาก็มีพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัย ลงมาใหม่เป็น “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” ราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ 12 มีนาคม 2511 เผยแพร่พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ.2511 อย่างเป็นทางการให้ไว้ ณ วันที่ 4 มีนาคม ผู้รับสนองพระบรมราชโองการคือ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ท้ายพระราช บัญญัติระบุเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ฉบับนี้คือ “เพื่อให้มีสถาบันการศึกษาและวิจัยใน ภาครใต้ของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การ พัฒนาประเทศอย่างยิ่ง...”

จุดเปลี่ยน!! ย้าย “วิทยาเขตศูนย์กลาง” ไป หาดใหญ่

ขณะที่ชาวปัตตานีกำลังชื่นมื่นอยู่กับความหวัง ว่าจังหวัดของตนกำลังจะเป็นศูนย์กลางของสถาบัน อุดมศึกษาแห่งแรกของภาคใต้นั้น แผนดำเนินงาน วิทยาเขตศูนย์กลางที่ปัตตานีต้องสะดุดหยุดลงอีก ครั้ง ก่อนการออกพระราชบัญญัติเพียงไม่นาน ภายหลังจากคณะกรรมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาครใต้ ได้แต่งตั้ง ดร.สตางค์ มงคลสุข อธิการบดีมหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ (มหิดล) ในขณะนั้น เป็นกรรมการเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2510 เนื่องจากก่อนหน้านั้น ดร.สตางค์ ในฐานะอธิการบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (มหิดล) ได้ให้ความร่วมมือรับภาระการจัดการเรียน การสอนนักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ จากปัตตานี รุ่นแรก โดยจัดแบ่งสถานที่ของคณะวิทยาศาสตร์ ให้ใช้เป็นสถานที่ทำการชั่วคราวของมหาวิทยาลัย ภาครใต้ก่อน โดยได้ช่วยวางแผนผังห้องปฏิบัติการเคมี ฟิสิกส์ พร้อมจัดหาอุปกรณ์เท่าที่จำเป็นให้

ต่อมาเมื่อเดือนพฤษภาคม 2510 ดร.สตางค์ ในฐานะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเข้าไปใหม่ พร้อมคณะอีก 4 คน คือ ดร.ประดิษฐ์ เชยจิตร ดร.ปรีดา วิบูลย์สวัสดิ์ ดร.นาท ตัณฑวิรุฬห์ อ.เย็นใจ เลหาภณิษย์ และนายนิพนธ์ มาศะวิสุทธิ์ ข้าราชการ สภาการศึกษาแห่งชาติได้เดินทางลงมายังปัตตานี ตรวจสอบที่ตั้งของมหาวิทยาลัย ณ ตำบลรูสะมิแล จังหวัดปัตตานี คณะตรวจเยี่ยมนี้พิจารณาว่าที่ดินที่ พื้นที่มีลักษณะอ่อนนุ่ม เป็นดินลุ่ม ดังนั้น อาคาร โรงฝึกงานคณะวิศวกรรมศาสตร์ที่ก่อสร้างไว้แล้ว ไม่เหมาะสมที่จะรองรับเครื่องจักรกลหนัก ๆ และมีความสั่นสะเทือนมาก การที่จะแก้ไขโดยออกแบบ อาคารเพิ่มเติมให้มีรากฐานแข็งแรงเป็นพิเศษจำต้อง ล้มเปลี่ยนค่าใช้จ่ายมาก

คณะตรวจเยี่ยมของ ดร.สตางค์ ยังชี้ด้วยว่าแผ่นดินที่รัฐสวัสดิการยังไม่เหมาะสมในแง่ภูมิศาสตร์อีกด้วย กล่าวคือ ท่าเลที่ตั้งริมทะเล อาจจะมีไอน้ำเค็มทำให้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องจักรกลชนิดละเอียดเป็นสนิมได้ง่าย หรือมีอายุการใช้งานน้อยลงค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาและซ่อมแซมจะสูงมาก ทีม ดร.สตางค์ ทำรายงานว่า

“ถ้าต้องการสร้างมหาวิทยาลัยภาคใต้แล้ว ก็จำเป็นต้องทำให้เป็นมหาวิทยาลัยชั้นหนึ่งจริง ๆ ถ้าจะทำเพียงให้เป็น *Glorified Technical College* แล้ว ก็อย่าทำเสียเลยดีกว่า เพราะมหาวิทยาลัยแห่งนี้จะต้องได้รับการเปรียบเทียบกับแต่เฉพาะมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศเท่านั้น ยังต้องเปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยต่างประเทศอีกด้วย ถ้าทำไม่ดีแล้ว ก็จะมีผลเท่ากับเป็นการโฆษณามหาวิทยาลัยต่างประเทศไปในทางอ้อม”

รายงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเรื่องการยกระดับเยาวชนไทยที่เริ่มออกจากท้องถิ่นไปศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ และในต่างประเทศดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

แต่นัยยะสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ชุดสำรวจตรวจเยี่ยมเห็นว่าพื้นที่ที่ปัตตานีไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้มหาวิทยาลัยภาคใต้เป็น “มหาวิทยาลัยชั้นหนึ่ง” ได้ จะเป็นได้ก็แต่เพียงวิทยาลัยเทคนิคเท่านั้น อันจะทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการออกไปเรียนต่างประเทศของคนไทยในขณะนั้นได้ตามความมุ่งหมายสำคัญ เนื่องจากมหาวิทยาลัยที่จะก่อตั้งขึ้นมารองรับ ๓ รัฐสวัสดิการไม่มีศักยภาพพื้นที่รัฐสวัสดิการไม่เหมาะสมต่อการสร้างคณะวิทยาศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์ หรือคณะอื่น ๆ ทางด้านวิชาชีพ และวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี

อย่างไรก็ดี ในข้อเขียนอีกเรื่องหนึ่ง ดร.สตางค์ ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512 ได้สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัย

สำคัญที่ทำให้คณะกรรมการฯ เปลี่ยนมติจากการตั้งศูนย์กลางที่ปัตตานีไปยังคอหงส์ หาดใหญ่ นั้น เป็นเพราะการได้รับที่บริจาคที่ “กว้างใหญ่ และสวยงามกว่า” ทำให้พื้นที่หาดใหญ่มีความโดดเด่นขึ้นมาทันที “คณะกรรมการมีความคล่องตัวในการดำเนินงาน”

คำอธิบายดังกล่าวตอกย้ำให้เห็นว่าในจินตนาการของ ดร.สตางค์ และทีมงานของท่าน เห็นว่าที่ตั้ง ณ รัฐสวัสดิการ มีศักยภาพอันจำกัด กล่าวคือไม่เพียงแต่เหตุผลเรื่องสภาพอากาศที่อาจส่งผลเสียต่อเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ดังที่เข้าใจกันทั่วไป) เท่านั้น แต่เรื่องความคล่องตัวในการดำเนินงานของคณะกรรมการฯ ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลอย่างสำคัญ คณะกรรมการดำเนินงานเทียบกันระหว่าง 2 ศูนย์แล้ว เห็นว่าศูนย์รัฐสวัสดิการมีอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะกรรมการมากกว่า เมื่อประกอบกับการได้รับบริจาคที่ดินผืนใหญ่กว่า ศูนย์หาดใหญ่จึงกลายเป็นเป้าหมายหลักแทนศูนย์รัฐสวัสดิการ ดังตอนหนึ่งว่า

“ในครั้งแรก คณะกรรมการดำริจะให้ศูนย์ที่จังหวัดปัตตานีนี้เป็นที่ตั้งของคณะวิศวกรรมศาสตร์ แต่ต่อมาเมื่อคุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร ได้มีจิตศรัทธาทูลเกล้าถวายที่ดินที่ตำบลคอหงส์ อำเภอเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 690 ไร่ เมื่อพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยแล้ว ก็ทำให้คณะกรรมการมีความคล่องตัวในการดำเนินงาน และการวางแผนของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะที่ที่ได้รับใหม่จากคุณหญิงหลงนี้มีอาณาเขตบริเวณกว้างใหญ่สวยงาม เหมาะสมที่จะสร้างเป็นมหาวิทยาลัยชั้นหนึ่งต่อไปได้ ฉะนั้น คณะกรรมการฯ จึงได้เปลี่ยนการวางรูปคณะวิชาต่าง ๆ เสียใหม่” (สตางค์ มงคลสุข, 2512)

อย่างไรก็ดี เนื่องจากรัฐบาลได้ลงทุนไปกับการก่อสร้างอาคารสำหรับคณะวิศวกรรมศาสตร์ บ้านพักพนักงาน และโครงสร้างพื้นฐานบางอย่างร่วม 30 ล้านบาทแล้ว คณะตรวจเยี่ยมของ ดร.สตางค์ จึงเสนอ

ว่าก็ควรใช้สถานที่ให้เป็นประโยชน์เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม คือ ให้ตั้งคณะศึกษาศาสตร์และด้านอักษรศาสตร์แทน โดยให้ศูนย์ที่ปัตตานีเป็นหน่วยที่ทำนุบำรุง เป็นศูนย์กลางทางการสอนด้านศิลปศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยซื้อที่ดินเพิ่มเติมอีก 136 ไร่เพื่อขยายเป็นที่ตั้งโรงเรียน สาธิตเพื่อดึงดูดนักเรียนจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้เข้ามาปัตตานีด้วย โดยโรงเรียนจะรับหน้าที่ป้อนนักศึกษาให้แก่มหาวิทยาลัย เป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนคนในด้านต่าง ๆ อันเนื่องมาจากปัญหาผู้สำเร็จการศึกษาแล้วหนีไปประกอบอาชีพในต่างประเทศ หรือในภูมิภาคอื่น

รับรู้กันโดยทั่วไปในปัจจุบันว่าปัญหาของสถานที่ตั้งที่ปัตตานีนี้นั้นมีหลายอย่าง โดยเฉพาะการอยู่ติดทะเลเป็นดินเลน ที่ลุ่ม น้ำท่วมถึง ดร. สตาจค์ ได้เคยเล่าเรื่องนี้ไว้ว่า ที่ดินบริจาคก็มีเพียง 50 ไร่เศษ เมื่อรวมกับที่ซื้อเพิ่มเติมอีก 136 ไร่ ก็ยังแคบกว่าที่หาที่ใหญ่ที่ ได้รับบริจาคมากถึง 690 ไร่ ด้วยเหตุนี้ในระยะแรก ศูนย์ปัตตานีจึงถูกกำหนดเป้าหมายใหม่ ให้เป็นแหล่งผลิตบัณฑิตด้านครูชั้นปริญญาด้านศึกษาศาสตร์ อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อีกทั้งให้ศูนย์แห่งนี้มีส่วนช่วยในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของชาวไทยทั้งพุทธและมุสลิมได้มากที่สุด

ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายที่แปรเปลี่ยนไปประการหลังสุดนี้เองที่ได้กลายเป็นรากฐานให้มีการก่อตั้งคณะมนุษยศาสตร์ ขึ้นมาเป็นคณะที่ 2 ของวิทยาเขตในเวลาต่อมา

การกำเนิดและการเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

เพียงไม่กี่ปี หลังเป็นอันยุติว่าศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยภาคใต้ควรไปตั้งอยู่ที่หาที่ใหญ่แทนปัตตานีตามแผนและการดำเนินการเดิม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ก็ได้รับ

การก่อตั้งขึ้นด้วยความคาดหวังของมหาวิทยาลัยในด้านการผลิตบัณฑิตด้านภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงให้คณะได้สะท้อนบทบาททางด้านการทำนุบำรุงและสืบสานศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักประการหนึ่งของมหาวิทยาลัย

โดยก่อนหน้านั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2514 นโยบายของมหาวิทยาลัยยังต้องการที่จะจัดตั้งแยกออกจากกันเป็น 2 คณะ ดังปรากฏในการจัดทำโครงการพัฒนาในช่วงเวลานั้น 8 โครงการ มีโครงการใหม่ที่จะดำเนินการต่อไป 4 โครงการ โดย 2 ใน 4 โครงการคือ โครงการจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์ และโครงการจัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์

อย่างไรก็ดี ในที่สุด เมื่อมีการดำเนินการจริง ๆ ในแผนพัฒนาระยะที่ 4 (ของมหาวิทยาลัย) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็ถูกนำมารวมกันโดยใช้ตัวเลขงบประมาณจากแผนโครงการใหม่ที่วางไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) โดยเสนอให้มีการใช้งบประมาณเพื่อโครงการนี้ ในช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับดังกล่าว เป็นจำนวนเงิน 26.5 ล้านบาทเศษ

การดำเนินการเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2517 โดยมหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งมหาวิทยาลัย แต่งตั้ง “คณะกรรมการทำโครงการจัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์” ขึ้นมาคณะหนึ่ง มีหน้าที่จัดทำโครงการและหลักสูตรเสนอต่อกรรมการสภามหาวิทยาลัย โดยโครงการครั้งแรกเรียกว่า “โครงการจัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์ (Faculty of Humanities) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”

โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งที่สำคัญ พอจะสรุปได้คือเพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคม ศาสนา ระเบียบประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดภาคใต้

นโยบายสำคัญอีกประการหนึ่ง สัมพันธ์กับเป้าหมายของการบริหารสังคมและการเมืองของรัฐบาลในขณะนั้น คือ เพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการที่จะสกัดกั้นการไหลของประชากรไม่ให้เข้าไปอยู่ในกรุงเทพฯ มากเกินไป โดยเฉพาะประชากรในวัยศึกษาเล่าเรียน

ในสาระสำคัญด้านการบริหารแล้ว การตั้งคณะมนุษยศาสตร์ที่ศูนย์ปัดตานีทำให้มีความจำเป็นต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบงานส่วนกลางเพื่อความคล่องตัวในการทำงาน จากเดิมที่มีแต่กองงานต่าง ๆ 9 กอง อธิการบดีคนที่ 3 คือนายแพทย์สวัสดิ์ สกฤตไทย ได้ริเริ่มให้มี “สำนักอธิการบดี” ขึ้นที่ศูนย์ปัดตานี และเรียกศูนย์ว่า “วิทยาเขต” เป็นครั้งแรกในประเทศไทย (50 ปีสงขลานครินทร์, หน้า 71) โดยให้มีรูปแบบและโครงสร้างคล้ายคลึงกับสำนักงานที่หาที่ใหญ่ แต่ใช้อัตรากำลังน้อยกว่า

ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ได้อนุมัติให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัดตานี จัดตั้งคณะมนุษยศาสตร์ (Faculty of Humanities) ขึ้นอย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 23 เมษายน 2517 โดยจะใช้ชื่อว่า “คณะมานุษยศาสตร์” ตามคำริชของคณะกรรมการดำเนินการ แต่ภายหลังการสถาปนา ก็ตัด สระ ออ ออก เนื่องจากไม่มีคำว่า “มานุษยศาสตร์” ในสารบบภาษาไทย (มีแต่คำว่า “มานุษยวิทยา”) ชื่อเป็นทางการของคณะในระยะแรกจึงเรียกว่า “คณะมนุษยศาสตร์” โดยยังไม่มีคำว่า “สังคมศาสตร์” พ่วงเข้าไปด้วย

ขณะเดียวกัน ตามงบประมาณที่ได้รับมาตามแผนพัฒนาแผนที่ 3 ได้มีการก่อสร้างที่มีชื่อเรียกว่า อาคารศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยได้มอบให้กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกแบบแปลน ปรากฏว่ากรมอาชีวศึกษาได้ออกแบบอาคารเป็น 4 ส่วน

1. ส่วนที่ใช้เป็นสำนักงานของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และห้องเรียน
2. ส่วนที่เป็นสำนักงานบริการทางการศึกษา
3. ส่วนที่เป็นห้องประชุมและห้องเรียนรวม
4. สำนักงานศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ และการแสดงทางนิทรรศการทางวัฒนธรรมและสังคมของภาคใต้

มหาวิทยาลัยได้มีแจ้งความประกวดราคาก่อสร้าง อาคารฯ ปรากฏว่า ห้างหุ้นส่วนจำกัดวัฒนา เ็นยิเนียร์ริง เป็นผู้ประมูลได้ ภายในวงเงิน 8,400,000 บาท เวลาที่ก่อสร้าง 500 วัน โดยทำสัญญาจ้างในวันที่ 4 กรกฎาคม 2520 และสิ้นสุดสัญญาในวันที่ 26 กันยายน 2521 โดยเปิดใช้เป็นสำนักงานคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นห้องเรียน และห้องปฏิบัติการอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2522

หลังการก่อตั้งคณะมนุษยศาสตร์ ศูนย์หรือวิทยาเขตปัดตานีจึงมีคณะอย่างเป็นทางการ 2 คณะ ได้ช่วยเพิ่มปริมาณนักศึกษาของมหาวิทยาลัยทั้ง 2 วิทยาเขต ดังปรากฏตัวเลขในปี 2521 มหาวิทยาลัยมีนักศึกษารวมกัน 2 วิทยาเขตประมาณ 1,600 คน อาจารย์รวม 140 คน โดยนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในหอพักมหาวิทยาลัย 5 หอพัก

ในรายงานประจำปีของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี 2518 ระบุว่า คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ด้านด้วยกัน คือ

ด้านการเรียนการสอน เพื่อดำเนินการสอนนักศึกษาในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสอนวิชาพื้นฐาน และวิชาการแก่นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

ด้านการวิจัย เพื่อศึกษาค้นคว้า วิจัยทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะเกี่ยวกับชุมชนที่มีหลายวัฒนธรรม และเกี่ยวกับศาสนา สังคม

ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมและแสดงสมบัติทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และ

ศิลปวัฒนธรรม โดยจัดตั้งเป็นศูนย์เพื่อการศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ของประเทศไทย (Center for South Thai Studies) เป็นศูนย์วัฒนธรรมของภาคใต้ และส่งเสริมการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอิสลามศึกษา (Islamic Studies) ซึ่งมีแผนวิชาการรองรับมาตั้งแต่ต้น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เริ่มรับนักศึกษารุ่นแรกในปีการศึกษา 2518 มีนักศึกษาใหม่จำนวน 85 คน โดยจำนวนขยายตัวมากขึ้นตามลำดับเนื่องจากความนิยมในการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้นทั่วประเทศ ทำให้มีนักศึกษาจากหลากหลายภูมิภาคเดินทางลงมายังปัตตานี

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักศึกษาระยะแรก ช่วงปีพ.ศ. 2518 - 2532

พุทธศักราช	จำนวนนักศึกษา
2518	85
2519	147
2520	231
2521	319
2522	408
2523	408
2524	497
2525	ยังไม่พบข้อมูล
2526	ยังไม่พบข้อมูล
2527	159
2528	199
2529	189
2530	243
2531	222
2532	240

ในระยะนั้นมีการจัดการเรียนการสอนด้านภาษาไทยภาษาตะวันออกภาษาตะวันตก สังคมศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์ รวมถึงปรัชญาและวัฒนธรรม โดยได้มีการพัฒนาสาขาวิชาเหล่านี้เป็นภาควิชา ในช่วง 4 ปีแรกที่มีการดำเนินการเรียนการสอน มีภาควิชาทั้งสิ้น 4 ภาควิชา 1 หน่วยวิชา คือ

1. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มี 4 แผนกวิชา คือ ภาษาไทย ภาษาจีน ภาษามลายู และภาษาอาหรับ
2. ภาควิชาภาษาตะวันตก มี 2 แผนกวิชา คือ ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส
3. ภาควิชาสังคมศาสตร์ มี 7 แผนกวิชา คือ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สังคมศึกษา พัฒนาสังคม รัฐศาสตร์ และโครงการภูมิภาคศึกษา
4. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
5. หน่วยวิชาปรัชญาและวัฒนธรรม มี 2 แผนกวิชา คือ ปรัชญาและอิสลามศึกษา

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มีหัวหน้าภาคเรียงตามลำดับ คือ วันเนา ญูเด็น (ตุลาคม 2518 - พฤศจิกายน 2522) สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (พฤศจิกายน 2522 - พฤศจิกายน 2526) ประพนธ์ เรืองณรงค์ (พฤศจิกายน 2526 - พฤศจิกายน 2527) และเฉลิม มากนวล (พฤศจิกายน 2527)

ด้านการสอน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก จัดการเรียนการสอนด้านภาษาสำหรับหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทย ภาษาจีน และภาษามลายู โดยวิชาภาษาและวรรณคดีไทยเน้น 2 ด้าน คือด้านภาษาและการใช้ภาษาไทย และด้านวรรณคดีไทย

ด้านแรกจะศึกษาลักษณะสำคัญของภาษาไทย และวิวัฒนาการภาษาไทยตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ รวมทั้งภาษาต่างประเทศที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทย

โดยระยะแรกเน้นภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร ก่อนจะเสริมด้วยอิทธิพลภาษามลายูด้วยในภายหลัง การศึกษาจะเน้นทฤษฎีทางภาษาศาสตร์และฝึกฝนให้มีการพัฒนาทักษะที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการแต่งคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยเน้นการแต่งบันเทิงคดีประเภทเรื่องสั้น บทละคร และการเขียนสารคดี

ส่วนด้านวรรณคดีไทย มุ่งเน้นการศึกษาทฤษฎีและลักษณะสำคัญของวรรณคดีทั่วไป วรรณคดีไทย ทฤษฎีการวิจารณ์วรรณคดี งานนิพนธ์ที่สำคัญทุกประเภท ประวัติวรรณคดี วรรณคดีเปรียบเทียบ ชีวิต และงานของกวีที่สำคัญ วรรณกรรมปัจจุบัน คติชาวบ้าน โดยเฉพาะท้องถิ่นภาคใต้ และแบบเรียนภาษาไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในการเรียนการสอนของภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มีคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงระดับชาติหลายคน เช่น มะเนาะ ยูเด็น วันเนา ญูเด็น ประพนธ์ เรืองณรงค์ ดวงมน จิตรจันงค์ มัลลิกา คณานุรักษ์ เป็นต้น

คณาจารย์ดังกล่าวได้สร้างสรรค์ตำราด้านภาษาและวรรณคดีที่ได้รับการยอมรับเป็นหนังสือประกอบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายสถาบัน เช่น เรื่อง “บทวิเคราะห์ลิลิตพระลอในเชิงวรรณคดีวิจารณ์” (2521) “สุนทรียภาพในภาษาไทย” เขียนโดยดวงมน จิตรจันงค์ เรื่อง “ความรู้เกี่ยวกับร้อยกรอง” ของมะเนาะ ยูเด็น และวันเนา ญูเด็น “สนุกกับภาษาไทย” (2121) “ประวัติวรรณคดีสุโขทัย-อยุธยา” (2525) “วรรณคดีเบื้องต้น” (2526) ของวันเนา ญูเด็น เป็นต้น

อาจารย์ที่มีผลงานทางวิชาการและสารคดีเผยแพร่อย่างกว้างขวางท่านอื่น ๆ ยังมีประพนธ์ เรืองณรงค์ ที่เขียนเกี่ยวกับคติชนภาคใต้และวัฒนธรรมชายแดนใต้ ในช่วงทศวรรษ 2520 หลายเล่ม เช่น ตำนานการละเล่นและภาษาชาวใต้ ทักษิณสารคดี สมบัติไทยมุสลิม

ภาคใต้ เรื่องเล่าจากชาวใต้ ลำนาลำน้าใต้ ปักข์ใต้ ชายแดน เป็นต้น โดยหลังเกิดเหตุการณ์รุนแรงระลอกใหม่ในจังหวัดชายแดนใต้เมื่อปี 2547 หนังสือของประพนธ์ก็ได้รับความสนใจตีพิมพ์ซ้ำบ่อยครั้งจากสำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์ และแพรวสำนักพิมพ์ต่อเนื่องจนปัจจุบัน

รวมทั้งมัลลิกา คณานุรักษ์ ที่มีผลงาน เช่น “เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้กับเพลงชาน้อง” (2524) “เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้สำหรับคุณหนู” (2526) เป็นต้น

ส่วนสาขาวิชาภาษาจีน เนื่องด้วยบริบทความเป็นพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดนใต้ กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนมีบทบาททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจต่อท้องถิ่นปัตตานีอย่างสูงมาตั้งแต่ต้น การเรียนการสอนภาษาจีนจึงสอดคล้องกับบริบทดังกล่าว สาขาวิชาภาษาจีนจึงเติบโตอย่างต่อเนื่องในระยะแรก โดยการเรียนการสอนยุคเริ่มต้นได้รับความร่วมมือจากนักปราชญ์ท้องถิ่นชาวเชื้อสายจีนในจังหวัดปัตตานี มาเป็นครูผู้ร่วมให้คำปรึกษาในการก่อสร้างหลักสูตร โดยมีอาจารย์ผู้เริ่มต้นร่างหลักสูตรคืออาจารย์กัมพล สิริมินินท์ และอาจารย์ก่อศักดิ์ ธรรมเจริญกิจ ด้วยการสนับสนุนจากอาจารย์วิชัย พิพัฒนานุกฤษฎ์ ครูอาวุโส “โรงเรียนจ้อยปัตตานี” ที่มีความเชี่ยวชาญภาษาจีนเป็นอย่างมาก

จึงอาจกล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของหลักสูตรภาษาจีนมีลักษณะเด่นมากในยุคนั้น เนื่องจากมีรากฐานมาจากท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น และมีความสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ สัมพันธ์กับบทบาททางสังคมและเศรษฐกิจของชาวจีนต่อพื้นที่อย่างใกล้ชิด

หลักสูตรภาษาจีนในยุคแรกเน้นการศึกษาภาษาจีนกลาง โดยมีมุ่งฝึกทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อสร้างพื้นฐานในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

มีรายวิชาที่ศึกษาระบบเสียง คำศัพท์ วลี และประโยคที่ใช้ในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษาจีนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนภาษาจีนที่ใช้ในวงการธุรกิจ พาณิชยกรรมต่าง ๆ

ขณะเดียวกัน ก็ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านวรรณคดีจีนด้วย เนื่องจากเห็นว่าเป็นขุมทรัพย์ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่จะช่วยให้การเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจีนมีความลึกซึ้งมากขึ้นสอดคล้องกับเป้าหมายของความเป็นศาสตร์แห่งมนุษย์ มีการศึกษาวรรณกรรมจีนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เคียงคู่ไปกับการศึกษาวัฒนธรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน ภาษาจีนท้องถิ่นในประเทศไทย และอิทธิพลด้านภาษาไทย-จีน เป็นต้น

วิชาเอกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในระยะเริ่มต้นก็คือภาษามลายู วิชาเอกนี้ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นอย่างยิ่งของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยมีเอกลักษณ์ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นสมเจตนารมณ์ของการก่อตั้งคณะและมหาวิทยาลัยด้วย สาขาวิชานี้เน้นการฟัง พูด อ่าน เขียน เป็นพื้นฐานเดียวกันกับลักษณะทั่วไปของสาขาวิชาด้านภาษา โดยให้ความสำคัญกับหลักภาษาพื้นฐาน และการแต่งคำประพันธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง และการอ่านตีความวรรณคดีมลายูด้วย เพื่อเป็นเครื่องมือในการเข้าใจภาษามลายูที่ลึกซึ้งและรวดเร็วมากขึ้น

ทั้งนี้ ในการเรียนวรรณคดีมลายู จะเน้นศึกษาวรรณกรรมเรื่องสำคัญ ๆ รวมทั้งการศึกษาเชิงประวัติ วัฒนธรรมมลายู ที่สำคัญคือทำให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษามลายูท้องถิ่น และความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยและภาษามลายู

ภาควิชาที่โดดเด่น สามารถผลิตบัณฑิตรุ่นแรกออกมาได้มากเป็นลำดับที่ 2 อีกภาควิชาคือ ภาษาตะวันตก หัวหน้าภาคในระยะแรกดำรงตำแหน่งตามลำดับดังนี้ วรณี กิมซุน (30 กรกฎาคม 2517) ไพฑูรย์

บุญยะเวศ (15 สิงหาคม 2521) นฤมล กาญจนทัต (1 ตุลาคม 2527) โดยในยุคแรกเริ่มภาควิชานี้มี 2 สาขาวิชาเอก ได้แก่ ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส

สาขาวิชาภาษาอังกฤษเปิดสอน 2 แนว คือ แนวภาษาศาสตร์และแนววรรณคดี โดยแนวภาษาศาสตร์เน้นทักษะฟัง พูด อ่าน เขียน ไวยากรณ์ ภาษาศาสตร์ และการแปล รวมทั้งวรรณกรรมประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง ส่วนแนววรรณคดีจะเน้นการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมสมัยต่าง ๆ ทั้งของอเมริกันและอังกฤษ

ส่วนสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส จะเน้นการศึกษาทักษะทั้ง 4 ไวยากรณ์ การฝึกการออกเสียงให้ถูกต้องตามหลักสัทศาสตร์ และศึกษาวรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว ร้อยกรอง และบทละคร รวมทั้งอารยธรรมของชาวฝรั่งเศส

สาขาภาษามลายูและสาขาภาษาอังกฤษนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนการเติบโตของมลาญศึกษาและอิสลามศึกษา ซึ่งต่อมาในวันที่ 31 ธันวาคม 2532 ได้ยกระดับขึ้นเป็นวิทยาลัยอิสลามศึกษาหน่วยงานระดับเทียบเท่าคณะ โดยในปี 2533 วิทยาลัยได้รับโอนสาขาวิชาอิสลามศึกษา จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไปดำเนินการต่อที่นั่น

ในกระบวนการเติบโตของมหาวิทยาลัยใหม่นี้มีอาจารย์ที่มีชื่อเสียงระดับชาติ และสร้างผลงานด้านการแปลเอาไว้ในยุคแรกๆ มีส่วนอย่างสำคัญ คือ ดร.หะสัน หมัดหมาน ซึ่งเป็นอาจารย์รุ่นแรก ๆ ของสาขาวิชาภาษาอังกฤษเป็นผู้วางรากฐานที่สำคัญร่วมด้วย ดร.ววิทย์ บารู จากสาขาวิชาภาษามลายูนอกจากนี้ทั้ง 2 ท่านยังได้เป็นผู้มีส่วนผลักดันให้มีการก่อตั้ง “โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (สังกัดสำนักงานอธิการบดี) ซึ่งมีบทบาทอย่างสูงยิ่งในการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับมลาญศึกษา อาหรับศึกษา และอิสลามศึกษาในประเทศไทย ช่วงทศวรรษ 2530-2540

ภาควิชาภาษาตะวันตกนั้นถือเป็นภาควิชาที่มีความสัมพันธ์กับกำเนิด และการเติบโตของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อย่างแนบแน่น เนื่องจากเป็นภาควิชาที่มุ่งสร้างทักษะและความรู้แก่นักศึกษาโดยพื้นฐาน คณาจารย์มีความมุ่งมั่นสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ ตลอดจนองค์ความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการเรียนการสอนตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็มีการแตกหน่อออกมาของหลักสูตรภาษาอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย และบริบทชายแดนภาคใต้อยู่เสมอ

ภาควิชาเริ่มเปิดสอนหลักสูตรภาษาอังกฤษมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 พร้อม ๆ กับหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นในปีเดียวกัน ก่อนจะมีการปรับปรุงหลักสูตรเรื่อยมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 จึงได้เปิดสอนด้านภาษาเยอรมันขึ้นเป็นกลุ่มวิชาเลือกเสรี เมื่อได้รับความสนใจจากผู้เรียนมากขึ้น ประกอบกับมีบุคลากรด้านนี้มากขึ้น จึงพัฒนาหลักสูตรเป็นวิชาเอกปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาเยอรมัน และหลักสูตรวิชาโท ภาษาเยอรมัน เมื่อ พ.ศ. 2538

ในภาควิชาภาษาตะวันตก มีอาจารย์บางท่านที่มีชื่อเสียงระดับชาติ เช่น นฤมล กาญจนทัต ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาในช่วงปี 2527 มีผลงานวิชาการแปล และงานวิจัยร่วมกับคณะนักวิจัยที่มีชื่อเสียง เช่น แปลผลงานเรื่อง An Essay on Criticism ของ Graham Hough (ร่วมกับอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์) จัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2532) บทความเรื่อง “นวนิยายที่เลวกับวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่” ของโจเซฟ วูด ครัทซ์ ติพิมพ์รวมเล่มในงานที่วงการวรรณกรรมโลกและวรรณกรรมไทยยกย่องว่าเป็น “หนังสือมาร์ค ทเวน ศึกษา” เรื่องสำคัญ คือ “วรรณกรรมวิจารณ์ ฮักเคิลเบอรี ฟินน์ของมาร์ค ทเวน” (เอ็ม. ทอมัส อินจ์ บรรณาธิการ) อันเป็นหนังสือแปลชุด “นวัตน์ เล่มที่ 62” ของสำนักพิมพ์บรรณกิจ

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการและนักแปลจากภาควิชาภาษาตะวันตกอีกท่าน ที่ผลงานแปลได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คือ สมบัติ เครือทอง อาจารย์ประจำสาขาภาษาฝรั่งเศส มีผลงานแปลวรรณกรรมระดับโลก เช่น เรื่อง เจ้าชายน้อย ของ อองตวน เดอ แซงเตกซูเปรี¹ และ ต้นส้มแสนรัก ของ โจเซ่ เมอโร เดอ วาสคอนเซลอส เป็นต้น วรรณกรรมแปลทั้ง 2 เรื่องนี้ได้กลายเป็นวรรณกรรมแปลคลาสสิกที่นักอ่านชาวไทยประทับใจและยกย่องต่อเนื่องกันมากระทั่งปัจจุบัน ●

ตาราง 2 รายนามคณาบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	วาระดำรงตำแหน่ง
1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์มะเนาะ ยูเด็น	2517-2521
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์มะเนาะ ยูเด็น	2521-2525
3.	รองศาสตราจารย์วิสิทธิ์ จินตวงศ์	2525-2529
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์มะเนาะ ยูเด็น	2529-2533
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์มะเนาะ ยูเด็น	2533-2537
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประพันธ์ วิเศษรัฐกรรม	2537-2540
7.	รองศาสตราจารย์ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ์	2541-2544
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนธยา อนรรฆศิริ	2545-2548
9.	รองศาสตราจารย์ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ์	2549-2552
10.	รองศาสตราจารย์ อาหวิง ล่านุ้ย	2553-2556
11.	ศาสตราจารย์ ดร.ปริศวี ยืนเสน	2557-2560
12.	ศาสตราจารย์ ดร.ปริศวี ยืนเสน	2561-2565
13.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชิดชัย อุดมพันธ์	2565-ปัจจุบัน

¹ ในปี 2567 เจ้าชายน้อย ยังได้รับการแปลเป็นภาษามลายู โดยอาจารย์แวมายี ปารามัล อาจารย์ประจำสาขาภาษามลายู ในฐานะผู้เชี่ยวชาญภาษามลายูจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง